

Inleiding van Frans Becker bij de presentatie van Kunst of koopwaar, 23 november 2016 in de OBA te Amsterdam

Om te beginnen spreek ik graag een dankwoord uit aan de Akademie van Kunsten en de KNAW, in het bijzonder aan Annelies ten Have en Geertjan de Vugt, aan de Boekmanstichting, en aan de Wiardi Beckman Stichting, die zo vriendelijk zijn het debat te organiseren bij het verschijnen van ons boek over cultuurpolitiek, *Kunst of koopwaar. Hoe de cultuurpolitiek uit Nederland verdween* (met dank aan Geert Mak); en een dankwoord aan Barbara Visser, Frits van Oostrom, Marielle Hendriks, Gijs Scholten van Aschat en Menno Hurenkamp, die deze presentatie luister bijzetten.

Ik weet niet of u weleens kijkt naar DWDD, een programma dat op prime time redelijk veel aandacht besteedt aan kunst en cultuur. Onlangs was daar Ilse DeLange te zien, Nederlandse country zangeres die zich als ambassadeur inzet voor 'Meer muziek in de klas'. Het enthousiasme spatte er vanaf – en ze had bij haar korte bezoek aan een school leerlingen weten te inspireren tot een toch wel heel dierbaar optreden in het programma. Het illustreert waar het ons in dit boek om gaat: de waarde van kunst en cultuur voor een breed publiek, voor individu en maatschappij – en hoe deze te beschermen en versterken. Die waarde maakt deel uit van een bepaald mens en maatschappijbeeld, maar zij is betwist geraakt en heeft een frontale verdediging nodig. Van Ilse DeLange en van veel meer mensen.

Het gaat daarbij om de waarde die kunst en cultuur voor ons als individu en voor de maatschappij als geheel kan hebben. Om het plezier, de troost, de inspiratie en het ongemak die kunst met haar kracht van de verbeelding oproept. En om de rol van spiegel en commentator, van de vergezichten en het grote reizen naar binnen en naar buiten. Met het woord van Einstein – maar ja, wat is dat nog waard nu zijn relativiteitstheorie al in twijfel wordt getrokken: Logica brengt je van A naar B, maar verbeelding brengt je overal. In de huidige, turbulente tijd kunnen de kunsten ons daarom helpen te Kijken, Luisteren en Begrijpen (om Gijs Scholten van Aschat te citeren).

Maar het voorbeeld van Ilse DeLange en het project 'Meer muziek in de klas' is ook een illustratie van iets heel anders: namelijk van het gebrek aan degelijke verankering van het cultuuronderwijs op onze scholen. Daarover zo nog meer.

Samen met Paul Kalma introduceer ik heel kort de hoofdlijn van onze argumentatie. Ik begin met een diagnose van de politieke en bestuurlijke situatie rond de cultuursector van dit moment. Wat is er aan de hand?

Politici en beleidsmakers hebben zich bijzonder kritisch betoond over de kunsten: zij zouden te afhankelijk zijn geworden van overheidsgeld, het contact met publiek en samenleving zijn verloren en zich veel te eenzijdig op een smal publiekssegment hebben gericht.

Wij vertrekken van de andere kant: het is de politiek die zich heeft opgesloten in een beleidscocon, die het contact is kwijtgeraakt met de wereld van kunst en cultuur, zich ervan heeft teruggetrokken. Het enige contactpunt dat is overgebleven is geld, subsidie: de systematiek, de hoeveelheid (minder), wie krijgt wat. Inhoudelijk zijn het beleid en het cultuurpolitieke debat verschaald en versmald. Een economisch mens en maatschappijbeeld is dominant geworden. Ook de cultuursector wordt primair als een markt benaderd, met het publiek als consument en culturele instellingen en kunstenaars als ondernemers die hun geld zo veel mogelijk uit de markt moeten halen.

In het openbaar bestuur is de zogenaamde bedrijfsmatige overheid populair geworden, met een sterke nadruk op kwantitatieve prestatie meting. De legitimatie voor kunst en cultuur wordt steeds meer gezocht in het nut ervan voor andere maatschappelijke doeleinden: de economische promotie van de stad; de opvang van demente bejaarden; het bevorderen van sociale cohesie. Zo wordt in het beleid kunst steeds meer gezien als instrument voor andere beleidsdoelstellingen die met de kunst zelf niet veel te maken hebben, en raken de eigen waarde van kunst en cultuur steeds meer op de achtergrond. Terwijl die waarde voor de makers van kunst en het publiek juist voorop staat.

Dit zijn natuurlijk langer lopende ontwikkelingen. De harde breuk in de verstandhouding tussen de politiek en de wereld van de kunst kwam met het eerste kabinet-Rutte. Een regime change, zoals we beschrijven, met zware bezuinigingen, een verschuiving in beleidsfilosofie en een dedain voor de cultuursector. Het tweede kabinet-Rutte heeft daarin geen grote veranderingen gebracht, al is de toon vriendelijker geworden.

Politici en beleidsmakers wekken nogal eens de indruk dat deze schok de cultuursector eigenlijk wel goed heeft gedaan. Kijk naar de veerkracht van de kunsten! Een buitengewoon misleidend beeld. Zoals Rune Peitersen en Arno van Rosmalen van het Platform Beeldende Kunsten schreven: 'De vaak geroemde veerkracht van die sector blijkt eerder de laatste stuiptrekking te zijn van een gevecht om te overleven dan een teken van gezond herstel. De bezuinigingen hebben de artistieke, menselijke en economische reserves van de beeldende kunstsector bijna volledig uitgeput. De rek is er uit.' De schade die is en wordt aangebracht strekt zich uit van kleine instellingen tot gevestigde gezelschappen en het Koninklijk Concertgebouw Orkest – zoals wij onlangs weer in *NRC Handelsblad* konden lezen -, van talentontwikkeling tot de

infrastructuur van documentatie en kennisontwikkeling, alleen het Rijksmuseum lijkt aan de pijn te ontsnappen. In het bijzonder is de sociale positie van kunstenaars geraakt – in inkomen, arbeidspositie en werkgelegenheid.

We hebben, zo is onze stelling, te maken met een geval van bijzonder ongelukkige timing, want er is juist grote behoefte aan een krachtige overheidspolitiek – in het licht van oprukkende marktkrachten en commerciële belangen – Paul Kalma spreekt daar zo meteen over – en in het licht van de toenemende sociaal-culturele ongelijkheid en fragmentatie in onze maatschappij. Er is een patroon aan het ontstaan van hardnekkige en bestendige sociale, economische en culturele ongelijkheid, waarbij de genoten opleiding een voorsorterende rol speelt. Zeker bij sociaaldemocraten zouden de alarmbellen moeten gaan rinkelen.

Het moet en het kan anders. Inspiratie daarvoor vinden wij bij hedendaagse cultuurdragers. Met een aantal daarvan spraken we uitgebreid – en delen van de interviews zijn in dit boek opgenomen. We vonden die inspiratie ook in de sociaaldemocratische traditie – met al haar ambivalenties – en in het bijzonder in de opvattingen van Emanuel Boekman – vooroorlogs kunstwethouder te Amsterdam – en van Joop den Uyl – de laatste politicus van de PvdA die een gedicht uit zijn hoofd kende.

Ik noem een paar punten uit het programma voor een actieve cultuurpolitiek waarmee wij het boek afsluiten:

= De vanzelfsprekendheid waarmee de regime change en de armoedigheid van de huidige cultuurpolitiek worden geaccepteerd moet hoognodig worden doorbroken. Dat begint met het ongedaan maken van de bezuinigingen op de cultuurbegroting, inclusief de publieke omroep. Vanuit de cultuursector is gepleit voor betrekkelijk bescheiden reparatie. Maar er is alle reden voor structureel meer overheidsfinanciering. Het conceptverkiezingsprogramma van de Partij van de Arbeid voor 2017 doet daartoe trouwens serieuze voorstellen, maar de broodnodige verhoging op dit moment krijgt nog geen steun. Wij menen dat het niveau van vóór de bezuinigingsoperatie van het eerste kabinet-Rutte als pragmatisch en redelijk uitgangspunt kan dienen. Meer financiële armslag dus, maar dat betekent niet: alles behouden wat er is. Het kan ook om minder gaan.

= Behoud en versterk in de tweede plaats de kracht van het Nederlandse model: de mix van (internationale) topinstellingen gecombineerd met een 'humuslaag' (zoals het in de wereld van de kunsten pleegt te worden aangeduid) van zeer uiteenlopende culturele initiatieven en experimenten, van

creatieve eenlingen en kleine gezelschappen. Een mix ook van klassieke, canonieke kunst en een grote variëteit aan hedendaagse, vernieuwende cultuuruitingen. Het is een model dat zijn waarde heeft bewezen. Van de inspirerende initiatieven vanuit de culturele sector noem ik het project van Ilona Sie Dhian Ho, die daarover in ons boek aan het woord komt.

= Breek met de heersende beleidsfilosofie gericht op marktwerking en marktmodellen in de cultuursector, en met het nutsdenken in het cultuurbeleid. Zadel kunst en cultuur niet met allerlei andere doelstellingen op. Kunst, stelde Boekman indertijd terecht vast, 'wordt niet in dienst van de maatschappij verricht en is niemands dienstknecht.' Dat neemt niet weg dat kunstenaars als zij willen een grote maatschappelijke betrokkenheid kunnen tonen en hun werk geëngageerd kan zijn. Maar de kunstzinnige waarde wordt daardoor niet bepaald.

= Zorg ten vierde voor een doorbraak in het cultuuronderwijs – en wat ons betreft ook in het taalonderwijs – te beginnen met het bestrijden van laag- en ongeletterdheid. Ga zorgvuldig met onze taal om. Het Nederlands is te belangrijk om het door slecht Engels te vervangen. En tenslotte: maak van cultuuronderwijs een kernvak op school in plaats van het stiefmoederlijk te behandelen als een misschien wel aardig extraatje.